

Otevřený dopis o neudržitelnosti současného stavu v našem vysokém školství

Radimír Novotný

V Plasích, dne 24. 1. 2015

Vážený pane profesore,

na posledním LVIII. Akademickém fóru jsem v jeho závěru vystoupil s kratičkým improvizovaným proslovem, který se zdánlivě netýkal – alespoň přímo ne – věcné a předem naplánované náplně našeho shromáždění, po němž jste mne vyzval, abych se vyjádřil písemně a podrobněji. Této výzvě tedy rád (podobně jako před časem a za analogických okolností) vyhovuji. Následující řádky nebudou zajisté ničím myšlenkové novým; jsou jen jakousi variací resp. návazností na můj list Vám ze dne 19. 1. 2012, který níže připojuji jako součást tohoto otevřeného dopisu.

Snad na všech akademických setkáních (RVŠ, ČKR, AF, vědecké rady, apod.) můžeme být svědky nikdy nekončících diskusí, které se týkají provozně ekonomických a kontrolně administrativních záležitostí kolem univerzit a AVČR. Jádrem těchto disputací je jednak soupeření akademiků se státem o finanční prostředky a jednak jejich vzájemná rivalita (ať už zjevná či skrytá). [Věru, kdyby působil mistr Alois Jirásek ještě v současnosti, musel by snad svoje dílo „Proti všem“ aktualizovat zásadním cimrmanovským přepracováním a pozměnit tak i jeho název na „Všichni proti všem“, čímž by podtrhl svoji nesmrtelnost...]. Zdá se, že větší část akademické obce se nechala zcela zatáhnout do nedůstojné role nepřiliš poctivých žadatelů (s navzájem konkurenčně darwinistickými manýry nota bene), kteří se domáhají na arogantním, nedůvěřivém, neochotném a nemoudrém dárci finančních příspěvků za nejrůznějšími účely. Ona pošetilost „poskytovatelů“ (státní aparát) spočívá v přesvědčení, že v zásadě lze vědu, umění a pedagogiku řídit, programovat a hodnotit podle určitých synteticky vyfabulovaných schémat – nejlépe kvantifikačních – a podle nich pak „metodicky“ rozdělovat finanční prostředky, zatímco stále zesilující a sofistikovanejší nepoctivost požadujících „tvůrců“ a vysokoškolských pedagogů (akademici) tkví v předstírání a vykazování tvůrčí práce i její jakosti. (Jsem si samozřejmě vědom, že tato charakteristika – našťestí – neplatí absolutně; mám zde jen na mysli všeobecnou a podle mého mínění převládající soudobou tendenci). Avšak poskytovatel má patrně jiné priority a zároveň logicky tuší, že jím stanovená (a i tak již nerealistická, a tedy sotva splnitelná) kritéria jsou obcházena, a tak je dále kontraproduktivně ladí a vymýšlí další obtížně průhledná opatření i málo jasné kontrolně hodnotící mechanismy, jimiž posléze vysvětluje, proč vlastně poskytovat nelze... Takovým způsobem připomínajícím přebíjení karbaníků v karetní hře vzniká jakési akcelerující vírové pole požadavků, zamítání a omezování, jehož rej nelze zastavit.

Za mých mladých let bývala detektivka, v níž se ukázal být zločinec policistou nebo soudcem, pokládána za literární škvár. Za mých mladých let se ještě nesolidní, neověřená či zkompileovaná odborná práce považovala za cosi nepřípustného, ostudného, ba diskvalifikujícího. Dožili jsme se však časů, kdy jsou – nikoliv v románech, nýbrž ve skutečnosti – zločinci často opravdoví policisté a právníci a kdy je pokládáno za normální i oprávněné v tvůrčí práci podvádět! Ti, kdo takto konají, když se s nimi na toto téma hovoří, se přitom ani nerozpakují, to s různou mírou ostychu (a někdo dokonce i bez něj) přiznat. (Když se prý budou chovat čestně, zatímco konkurence nikoliv, vystavují se osobním

nevýhodám a „neobstojí“). Vzniká dokonce dojem, že mnohé nadřizené ani nezajímá, jakým způsobem podřízení dosáhli „úspěchu“, ba vystavují je tlaku, aby byli „úspěšní“ tak říkajíc za jakoukoliv cenu. Vždyť jsou konec konců oba na stejné lodi, že?! Inu, svět klame a patrně si i přeje být klamán... V totalitních kriminálech se dělili vězni na tzv. „plniče“ a „neplniče“, pokud jde o jim přidělovanou nucenou práci. Ti první byli i mírně odměňováni, ti druzí pak trestáni a ostrakizováni. Dnes se tento princip začíná vyskytovat i na některých akademických pracovištích (odměňování, karierní řády a další profity). Jsou známy případy, kdy se na zaměstnancích požaduje jejich zavázání se splnit určité požadavky podle jakýchsi publikačně bodovacích tabulek, které jim někdo předtím připravil tak říkajíc „na míru“?! Jak nazvat takovýto závazek, nevím, ale za socialismu se praktikovaly, jak dobře pamatujeme, tzv. socialistické závazky; možná tedy „tržní“ či „kapitalistické“ závazky?... Nemělo-li však u dřívějších vězňů plnění ani neplnění zpravidla žádný morální aspekt („neplnič“ nebyl prostě zdravý nebo dosti šikovný – a jistě nestál o trest, takže se snažil, čímž nikomu neublížoval, přičemž k podvádění ani nedostal příležitost), je otázka „plnitelnosti“ v akademickém prostředí nejen nesmyslná, nýbrž problémem výsostně etickým. Bude-li kdo mladý, zdravý a silný a nebude-li mu nic dalšího bránit v práci, může s dobrou přesností odhadnout a „slíbit“, za jak dlouho složí určitý objem (dejme tomu) briket. Vědec (zejména pak ten, který pracuje v abstraktních či jinak specializovaných disciplínách) však nemůže dopředu nikdy zodpovědně slíbit, bude-li mít invenci, prokáže-li se být jeho nápad realistickým, podaří-li se jeho práci uplatnit, nebude-li vystaven klientelistickým či jiným korupčním praktikám, apod. Kromě toho je dobré vědět a realisticky uznat, že „běžný“ i „poněkud nadprůměrně“ nadaný vědecký pracovník (není-li ovšem formátu Eulera, Leibnize či Maxwella – ale takových se rodí jen několik málo za celé století) – nemá obvykle více než tři, pět, možná osm opravdu „nosných“ původních myšlenek za celý svůj profesní život, z nichž každou může rozvinout do několika (obvykle mála) dobrých publikací, nechce-li se ovšem neúčinně opakovat, a tedy prázdně utrácet čas. Je ale třeba mít se na pozoru před nadmíru „produktivními“ akademickými „plniči“, a to právě pro jejich neuvěřitelnou „plodnost“ a zaměřit se u nich na skutečnou přínosnost jimi produkované práce (původnost, závažnost, preciznost provedení, náročnost, míra opakování, atd.). Není přitom samozřejmě žádoucí lehkomyšlně „pohřbít“ mimořádné talenty formátu Brdičky či Zahradníka, ale ani preferovat obrazné Chlešťjakovy, jejichž „přínos“ vykazuje verneovsko - potěmkinovské rysy nebo připomíná skladiště balastu. Při posuzování přínosnosti akademické práce je třeba využívat ničím nezátížených a moudrých odborníků, nikoliv rivalů, konkurentů, povrchních, tuctových či nezralých osobností, kteří se ukájejí jim svěřenou autoritou, apod. (Zdá se, že těch prvých – bohužel – postupně ubývá, zato ti ostatní jsou stále hojnějšími produkty dnešní doby). Osobně se hrozím „akademických plničů“, kteří v důsledku nejrůznějších nepoctivostí, osobního konformismu a lidské nemoudrosti postupně ovládnou a zamoří akademické prostředí k nedýchatelnosti...

V současnosti se poněkud nadužívá termínu „věda“. Tento pojem se dnes stal jakýmsi marketingovým pojmem, ne-li humbukem (vědecké inkubátory, akce „Věda žije“ a „Česká hlava“, atd.). Avšak vědě není třeba se naparovat ani mediálně blýskat. Ta vyžaduje především poctivé, skutečně fundamentální vzdělání i soustředěnou a klidnou práci. Těmto potřebám však současná společenská atmosféra vůbec nesvědčí, neboť žijeme v nestabilitě, kvapné povrchnosti a hodnotovém zmatku dosud nepoznané míry. Vždyť se vzděláváme (alespoň podle oficiální doktríny) spíše pro konkurenceschopnost než pro nabytí hlubšího poznání a rozvoj kritického myšlení! I na akademiky máme již administrativně stanovený metr. Leč „tabulkový“ akademik by měl vyučovat, bádát, publikovat, plnit různé akademické funkce, být k dispozici při vykazování nejrůznějších úředních aktivit, korespondovat se studenty, vést jejich práce, organizovat a zajišťovat mimoškolní hospodářskou činnost (granty, projekty), atd., atp. Čtenář nemusí být zajisté bystrým myslitelem, aby nahlédl, že celou paletu těchto činností nelze ani dost dobře fyzicky obsáhnout, natož pak uspokojivě... Považme, v jakém výpovědním souladu může být požadovaná akademikova universalita s jeho neustálým bodováním, hodnocením a srovnáváním. Jak jsem již dříve napsal, relativně

objektivně lze zpravidla srovnávat a měřit jen záležitosti té nejjednodušší, řekněme, fyzické povahy. Avšak měřit a vážit něco, co se týká intelektuálních, kulturních či dokonce duchovních hodnot lze stěží nazvat jinak než opovázlivým a pyšným nonsensem. Zkratkovitě hodnotící manýra bývá až infantilní; postupuje podle vzoru: „Tatínku, co těžší, napapaná velryba, nebo prázdný vagon?“, nebo je prostě jenom hloupá až přízemní na způsob: „Která z populárních tanečnic má největší poprsí?“ nebo „kdo doplivne nejdál?“ – omlouvám se za tu nadsázku. Jistá jednoduchá hodnocení jsou snad i trefná a výstižná, ale hodí se tak pro vizuální posuzování kvality jatečního dobytka nebo při kšeftování s králíky na burze v Klubu chovatelů či v podobných případech. Jak ale mohou hodnotící kritéria při aplikacích na lidské bytosti selhávat, je patrné již na pouhém příkladu některých sportovních disciplín: Kolektivy složené z „průměrných“ hráčů často porázejí mužstva nejvýše obodovaných hvězd, a to někdy i rozdílem třídy! Avšak duševně pracující člověk bývá nesrovnatelně komplikovanější, a tedy tím i daleko obtížněji „hodnotitelnou“ bytostí než sportovní hráč. Jako by bylo korektní bodovat intelektuála jako levého beka nebo skokana o tyči! Nuže, z jakého, ne-li chorého uvažování může pocházet ona neurotická nutkavost neustále někoho či něco bodovat, hodnotit a „zásluhově“ srovnávat? (Skutečně upřímně a ze srdce odmítám pojem „hodnocení kvality“, pokud jde o duševní práci; to může činit opravdu jedině Stvořitel, který by tak ale konal nepochybně s přirozenou absolutní autoritou, a přece s laskavostí a nadhledem – anebo (s prominutím) opravdový lidský pitomec vyznačující se nesmírnou omezeností, pýchou, případně dalšími rysy lidské mrňavosti, a tak – pokud vůbec – hovořme raději o opatrném, střídavém, skromném a ničím nezatíženém posuzování). Ano, je zapotřebí odhalovat a selektovat fantaskní či nepoctivý publikační balast, ale tato činnost není jeho hodnocením (oč běží, je přece jasné), nýbrž pouhou produkční hygienou v tvůrčí oblasti.

V minulém listu jsem poukazoval na faktickou ztrátu akademických svobod jednak v důsledku zatažení akademické obce do ponižujícího boje o finanční prostředky a jednak následkem jejího všeobecného přetěžování plynoucího z nerealistických požadavků na ni kladených při stále zesilující administrativní kuratele. Avšak ten nejbolestnější aspekt ztráty svobody spatřuji v tom, že jsme tlačeni do hříchu shora popsané tvůrčí nepoctivosti (hřích = bezzákonost v mravním ohledu). Bible naprosto právem a výstižně hovoří o otroctví hříchu (Jan 8:34). Neboť stále šílenější akcent na „produktivitu“ braku a hodnocení jeho „kvality“ je počinem nejen groteskně protimluvným, ale stává se i fakticky iniciačním podnětem k masivnímu blufování, tvůrčímu alibismu, kamuflování neužitečnosti, a tím i k podvádění. Myslím, že většina přemýšlivých akademiků dnes cítí následující „existenční“ otázku velice realisticky i palčivě: „Buď přijmeme vnučované nepoctivé popř. iracionální praktiky zaslé, anebo nám bude umožněno nanejvýš tak přežívat, a možná ani to ne“... Lze právem spatřovat, domnívám se, toto analogon: Tak, jako se západní křesťanství dostalo v 15. a 16. stol. do dříve snad nebývalé morální krize s hroznými důsledky pro většinu Evropy, podobný osud postihl naše vysoké školství (a bojím se, že nejenom naše) na počátku století jednadvacátého. Toho jsme nyní svědky i trpnými aktéry. Mohu-li krátce shrnout to, co ničí akademické prostředí snad hůře než mandelinka bramborovou nať, pak je to podle mého soudu téměř totální involuce akademických aktivit do (pouhých) finančních a formálně provozních záležitostí, a to bez morálního rozměru, což se projevuje přinejmenším těmito důsledky:

- Vnučované, formální, samoučelné a násobné publikování dobře již známého (někdy dokonce i s opakovanými chybami), které čte sotvakdo (pro zoufalý nedostatek času i přečastou pitomost předkládaného)
- V toho konsekvenci nesmírné plýtvání časem, neboť nové, původní a skutečně cenné záležitosti vznikají pomalu a jejich výsledky jsou nejisté, a tedy v co nejkratším časovém horizontu „tržně neobchodovatelné“
- Neužitečnost popsaného počínání zcela zbavuje radosti z práce
- Plýtvání časem i v důsledku stále rozbujelejší administrativy

- Celková přetíženost a rozptýlenost s nedostatkem kapacity na podstatné záležitosti
- Zhoršené pracovní vztahy v důsledku soupeřivosti, neurosy a pocitu všeobecné nestability
- Mnozí mohou mít konflikty s vlastním svědomím vzhledem k tomu, čemu musejí podléhat
- Ostrakizace těch, kteří poukazují na nedobrý stav věcí
- Všeobecná pokleslost akademického stavu (permanentní role jakéhosi věčného prosebníka, dehonestující bodovací systém, faktická „industrializace“, ba „proletarizace“ vysokého školství, zamýšlené kontraktační financování hrozí uplatňovat praktiky námezdnosti i na akademiky, což téměř vylučuje možnost kýžené konsolidace, vybudování sehraného badatelského kolektivu či odborné školy, apod. Jestliže se koncem 19. stol. začalo používat pro kriminalizovanou podtřídu sociálně (ale především) mravně nemocného proletariátu výstižného termínu „Lumpenproletariat“, nemůže nás nenapadnout pro charakterizování našeho současného stavu snad příhodnější termín, než je „Lumpenintelligenz“...)
- Neustálé potýkání se s různými formami klientelismu (při uplatňování publikací, získávání projektů a grantů, atp.)
- Únava a beznadějnost, pokud jde o perspektivy změn k lepšímu

Popsaný stav však neškodí pouze v oblasti tvůrčího konání, nýbrž se projevuje – a to snad ještě zhoubněji – v činnosti pedagogické. Student (rozmazlíte i sýkorku, natož studenta!) se rychle orientuje jak v přetíženosti a časové tísní akademiků, tak i v „rozvolněném duchu doby“, a to se zákonitě promítá do úrovně výuky i do verifikace jeho vědomostí. A tak mnohde již klesá i účast studentů na výuce, zatímco usilují spíše o tituly, neboť (jak jsem nedávno někde přeslechl), „bez titulu se s tebou, vole, nikdo ani nebaví“. Uvažme jen, v jakém rozporu jsou požadavky na publikace s co nejvyšší „bodovací hodnotou“ po doktorandech dnešní úrovně s jejich reálnými možnostmi plynoucími z okolností, v nichž žijí! Vždyť je nepřímo vyučujeme umění sebe prezentace a efektní performance spíše než solidnosti; vím, o čem hovořím. Koho a jak vlastně vychováváme pro budoucnost?! Ano, téměř všichni jsme se naučili chovat „tržně“, mladí i staří; důležitý je dojem a z něho plynoucí profit, méně pak hodnota... Přibylo formálních hodnostářů, funkcionářů a manažerů, vytrácí se ale skutečná učenost, skromnost a opravdovost, o noblese raději ani nemluvě.

Zřetelně se nyní ukazuje, že dřívější politicko-ideologická nesvoboda byla vystřídána nesvobodou manažersko - ekonomického typu. Ta prvá byla fanatické a hloupé povahy (i když s některými rezidui lidskosti), ta druhá pak povahy „mazané“, zisťné až bezohledné, obě pak mají fundament nesmírné pošetilosti... Vskutku, lidská omezenost je univerzální i nadčasová a patrně nemá mezí. Je vpravdě invariantní. To nejsmutnější je, že za všech režimů jsou lidé prakticky vždy zmanipulovatelní v důsledku velmi mdlé morálky i nízké osobní statečnosti, a tak je akceptovatelné kde co. Ale s tím se asi opravdu nedá mnoho dělat...

Přesto – abych končil pozitivněji –, stále věřím tomu, že kdyby se podařilo dosáhnout všeobecného konsensu v nějakém jednoduchém klíči, jak kontrolovatelně, rozumně a důstojně rozdělovat akademickým pracovištím stanovené finanční prostředky (třeba podle jejich velikosti, skutečného významu či s jistým ohledem na tradice a perspektivy), aniž by se muselo o ně neustále soupeřit (což vede – bohužel – vždy k nepoctivostem a nepokoji), mohlo by se snad i v akademické obci dosáhnout určitého zklidnění a stability. Tehdy by skutečně mohli (svobodně a dobrovolně) tvořit ti, kteří pro to mají přirozené dispozice i vnitřní tvůrčí „přetlak“, takže jakost jejich práce by se stala zřejmou i skutečně průkaznou. A ti pak, kteří by byli dobrými učiteli, by se mohli daleko lépe věnovat svojí pedagogické práci (samozřejmě rovněž s případnou možností dobrovolně publikovat). Takto by byli studenti určitě lépe (principiálněji) školeni, než je tomu dnes a vznikaly by závažnější a užitečnější, i když možná méně četné práce. Avšak, jak takového stavu dosíci, nevím. Víím jenom tolik, že současný stav je ubohý, poněvadž je nemravný a neužitečný. Téměř se nabízí dojem, že kdyby chtěla nějaká vyšší moc co nejvíce ublížit naší akademické věci, nemohla by to konat efektivněji,

než jak to u nás probíhá. A také se velice obávám, že nezačne-li se v brzké době s opravdovým ozdravným procesem našeho akademického stavu, pochodíme zanedlouho velice nedobře. To ale záleží snad ještě více na akademících samých než na státní správě. Závěrem bych zde rád k tomuto tématu zmínil jednu moudrou myšlenku, kterou jsem někde přednedávnem pochytil a která mě zaujala: „Neuvědomělé konání nesprávného je méně společensky nebezpečné než jeho vědomé konání či akceptování“, což je zcela ve shodě s biblickým veršem u Mat.: 23:15.

Uznáte-li, pane profesore, za vhodné tento list uveřejnit, můžete tak učinit např. formou otevřeného dopisu.

Se srdečným pozdravem a v hluboké úctě

Radimír Novotný

Připojuji list z 19.1.2012, zmíněný v úvodu tohoto Otevřeného dopisu:

Vážený pane profesore,

osměluji se vyhovět Vaší výzvě, abych se písemnou formou vyjádřil k současné vysokoškolské problematice, která je tolik diskutována na nejrůznějších fórech (naše semináře na Akademickém fóru, PRVŠ, ČKR, apod.) – zejména v souvislosti s věcnými záměry Zákona o vysokých školách a Zákona o finanční pomoci studentům. Hodlám se vyjádřit jen k několika málo (spíše obecnějším) aspektům, které, soudím, mají kardinální vliv na fungování celé akademické obce a – konec konců – i na tvorbu obou zmíněných zákonů.

Na posledním XXVIII. Akademickém fóru jsme byli mj. svědky diskuse o legalitě způsobu ustanovení a úkonů současné Rady pro výzkum, vývoj a inovace. Tato diskuse je z právního hlediska nepochybně důležitá, ale, obávám se, že nikoliv zásadní. (Zajisté se totiž vždy nalezne způsob, jak ex post ospravedlnit či nějak „vysvětlit“ a legalizovat kroky k obhájení toho či onoho opatření těch, jimž byla svěřena autorita. ...). Zdá se, že nedorozumění (či spíše nekonsenzus) tkví v tom, že existuje všeobecné přesvědčení, že vědu a chod vysokého školství lze, ba je nutno, přísně institucionalizovat a centrálně řídit prostřednictvím (vedle MŠMT) i dalších statutárních orgánů vlády se silnými politickoekonomickými akcenty (RVVI). Avšak, jakkoliv univerzity náleží do rezortu školství, jsou (anebo by alespoň měly být) svázány **především** s pěstováním vědy (či alespoň odbornosti). Věda je ale příliš vznešená, delikátní a mnohotvárná, na to, než aby se nechala snadno „zmanažovat“. Má totiž svůj étos i duchovní rozměr a nefunguje na povel. Věda rozkrývá samu podstatu věcí a jejich souvislostí, s pokorou se snaží porozumět Božímu stvoření a uspořádání. Je založena na hlubokém poznání a zkušenostech opírajících se především o lidský intelekt, píli, vnitřní poctivost a zodpovědnost. Je objektivní, principiální, zásadní a není důvodem k nadutosti toho, kdo se jí tváří zabývat. Jejím měřítkem je pravdivost, exaktnost a také originalita. Nemůže stát jen na pouhém počítačovém vybavení badatele či jeho rutině a nemůže být také hodnocena pouze z hlediska okamžité komerční či prestižní využitelnosti nebo ze stanoviska nějakého pomíjivého (módního) trendu.

Vidíme, že existuje zásadní rozpor, pokud jde o očekávání produktu vysokých škol. Idealisté pokládají za primární produkt solidní (tedy spíše hlubší a principiální) vzdělání a předpokládají, že jeho důsledkem se zákonitě stane i dobré uplatnění absolventů na trhu práce při udržení slušné vzdělanosti a kulturní úrovně společnosti. Lidé, kteří se pokládají za tržně orientované pragmatiky a technokraty, požadují naopak vysokoškolské vzdělání jen (či především) jako určitý (i tak už dost nákladný) servis tržního hospodářství a poukazují na to, že všestrannější a hlubší péče o kulturu ducha budoucího absolventa je pouhou nadstavbou, a tedy jen jeho soukromou záležitostí. Domnívají se, že tržními principy lze plánovat a řídit školství i vědu. A jaký je v tomto ohledu současný společenský trend, netřeba blíže analyzovat. ... Pokud jde o mne – a nikomu svoji skepsi nevnucuji –, obávám se, že ve společnosti zbažené jakéhokoli idealismu, opravdovosti a řádu, založené především na toku a rozdělování finančních prostředků (tedy podle dosavadních zkušeností v zásadě na sobectví, nepoctivosti, ješitné ctižádostivosti a nesolidaritě), nemůže s vysokou mírou pravděpodobnosti nic skutečně hodnotného vzniknout, ať je autorita v ní svěřena komukoliv. A vskutku: Není jistě náhodným zjevem, že naše školství (nejen to vysoké) upadá, což – bohužel – pravděpodobně potvrdí většina vzdělanějších pracovníků starších, řekněme, 60-ti let. [Před více než dvaceti lety pan prezident Havel na adresu končících socialistických poměrů zcela oprávněně hodnotil, že „naše země nevzkvétá“. A můžeme jen smutně dodat, že nevzkvétá dosud, čehož obrazem je mj. právě stav našeho školství. ...]. V souvislosti se shora uvedenými věcnými záměry zákonů se stále více obáváme ztráty či omezení akademických svobod. Těch jsme ale ve skutečnosti začali pozbývat již před nějakými třinácti až osmnácti lety, když jsme byli stále více vtahováni do ekonomických kalkulů a vystavování kuratele úředních nástrojů. Od té doby nastal nezadržitelný pád, na němž nemohou nic změnit žádná zavádění „pilotních“ opatření, boloňských procesů, žádná zpříšňování grantových, akreditačních, jmenovacích a kdo ví, jakých ještě komisí, ani roztodivné projekty nebo Rady vlády pro to či ono. ...

Říká se, že když je do akademického prostředí vnesen tzv. „zdravý“ konkurenční duch, je to prý prospěšné. Přesvědčil jsem se ale, že takováto soutěživost se spíše zvrhne v nepoctivé soupeření o finanční prostředky, o kariéru a další sobecky motivované profity než aby působilo k solidnímu rozvoji. Nepřináší pokoj, dobré kolegiální ovzduší, ani radost z práce. (Soupeřivost proto zcela oprávněně nenáleží k biblicky schváleným mravním hodnotám, jakkoliv jsme pošetile i podvodně přesvědčování o opaku). Příznačné přitom je, že v takovéto „soutěživé atmosféře“ bývají přechásto

„úspěšné“ spíše osoby odborně i lidsky sotva průměrné, zato světsky (zejména politicky a komerčně) zdatné a ovšem ambiciózní. A tak nápadně přibývá „akademiků“ se srdcem „politikářů“, manažerů a obchodníků spíše než skutečných učenců, přičemž pošetile voláme po konkurenceschopnosti vysokého školství, zatímco by nás měla spíše zajímat prostá opravdovost, jediné která k ní ve skutečnosti vede. Toto vše, tento důsledek soudobého celospolečenského nečasu, však nemůže nemít vliv na jakost akademické obce, která takto postupně devalvována, ba „kontaminována“, ztrácí na své hodnotě i společenské prestiži.

S popisovaným stavem úzce souvisí hodnocení (i oceňování) akademiků a jejich pracovišť (viz tzv. „kafemlejek“, Metodiky hodnocení výkonů v oblasti V a V, nejrůznější kvantifikační kritéria, atp.). Jeho konstrukt a uplatňování rozhodně nesvědčí o rozlišovací schopnosti distributorů finančních prostředků, poněvadž nebere zřetel na různorodost, a tedy faktickou nesrovnatelnost různých vědních odvětví. Ta se všeobecně liší svojí specifickou oborovostí i specializací, v rozdílnostech pojetí, orientací, metodikou práce i nároky na duševní vybavenost badatele. U aktéra výzkumu prostě nelze ignorovat míru a specifickou (nevšednost) jeho talentu a schopností. Jsou činnosti – a těch je v „běžných“ odbornostech velká většina –, které jsou zastupitelné relativně mnohými, ale existují disciplíny (např. v abstraktních vědách), jež jsou schopny zvládat pouze nemnozí, neboť pronikavý talent je vzácný. A tak se věda od „vědy“ může lišit více než obrazný velbloud od metaforického komára. Tuto skutečnost je ovšem nutno rozlišovat, jinak se při „hodnocení“ dobereme výsledků nejen nespravedlivých, nýbrž i hrubě zkreslených, ba scestných. Prostá kvantifikace plodů vědecké práce nemůže postihnout jejich náročnost, „jemnost“, kvalitu ani originalitu. Je urážlivá. Informuje nás totiž, že ve vědecké obci může nabýt větší vážnosti (i hmotného ocenění) tuctový rutinér, nesolidní kompilátor, či dokonce mazaný kujón, který „se vyzná“, než poctivý a nadaný badatel. Jako by – obrazně řečeno – bylo korektní srovnávat ředkvičky s papoušky, jako by se daly vědecké výsledky počítat na kusy (jako v případě vepřů) či vážit (jako koks)! Nejinak je tomu i v případě „hodnocení“ uměleckých aktivit (sic!). Na tomto místě si nemohu odpustit malou odbočku: Čajkovskij se svými šesti symfoniemi nebo Brahms, který jich zkomponoval dokonce „pouhé“ čtyři, by museli být podle analogické „výkonnostní kvantifikace“ pouhými břídily oproti Haydnovi, který jich složil, nemylím-li se, 104. A přece kulturní svět (při vší úctě) cení více prvých dvou ze jmenovaných komponistů. Uvědomme si také, že ne jeden záslužný badatel z nedávné minulosti by mohl jen stěží dosáhnout současného (a přiznejme, soudobou inflací poněkud znehodnoceného) doktorátu, anebo „úspěšně“ vyhovět nějakému „kritériu“ – kdyby chtěl ovšem zůstat opravdu korektním a poctivým! Duchovní bída současného stavu věcí totiž jistě nespočívá v „neplněních“ nejrůznějších ukazatelů (skrže něž bychom se mohli dohadovat do konce našich pracovních kariér – a nikdy by tomu nebyl konec), ale v nedostatku moudrosti a poctivosti, zato v hojnosti tupého formalizmu a povrchnosti. V tomto odstavci jsem chtěl jenom poukázat na pošetilost, ba jalovost samozvaných tvůrců a „hodnotitelů“ nejrůznějších synteticky vykonstruovaných kritérií kvantity a „kvality“, kteří bývají často více omezenými byrokraty než moudrými vzdělanci a kteří posuzují záležitosti, které je naprosto přesahují. Neboť hodnotit znamená poučeně, kriticky a spravedlivě vážit, ale v nezměrně široké a pestré paletě lidských činností existují oblasti, kde je hodnocení sotva možné, ba i snad poněkud opovážlivé, není-li ovšem hodnotitelem sám Vševědoucí a Spravedlivý.

Nezdravé klima v akademické sféře pak úzce souvisí s ohromnými finančními ztrátami, které však mnohdy nebývají dostatečně vyváženy faktickou užitečností. Jako by dnes bylo důležitější dobrat se finančních zdrojů (na zahraniční cesty, odměny, vybavení kanceláří, atd., atp.) spíše než solidních výsledků. ... Avšak získat finanční zdroj již samo o sobě znamená značnou byrokratickou zátěž, která stojí mnoho energie a času – a musí znamenat obvykle i dobré konexe, neboť jak to funguje v celospolečenském měřítku (korupce), tak tomu nepochybně bude i v rezortu vědy a školství. ... Prostě, (v zásadě nepřijemné) přetěžování akademických pracovníků administrativou i jejich (pro změnu příjemná) zahálka plynoucí z případně získaných zdrojů na tzv. „vědeckou turistiku“ a podobné profity musí mnohdy téměř úplně časově eliminovat jejich tvůrčí potenciál. Kolik tedy času může zbývat tvůrčímu pracovníku na dobrou odbornou a pedagogickou činnost, je-li takto blokován (i pokoušen „zajímavými opportunitami“)? K dalšímu pracovnímu tříštění přispívají také nejrůznější kumulativní funkce a aktivity akademiků, které ale již hraničí s přímým konfliktem zájmů. (Nedávno jsme od pana prof. Fialy slyšeli, že to vše může docela dobře zvládat a že je to tak dnes vlastně úplně normální a běžné. ...). Nepřipomíná shora uvedená a již hluboce „zabudovaná“ praxe jakousi obdobu tunellingu, byť snad (pro laiky) latentního, jež je ale v dnešním akademickém světě pokládána za naprosto legitimní, a tedy akceptovatelnou, ačkoliv je ve skutečnosti sotva přínosná? Nikdy jsem

osobně nevěřil a nevěřím tomu, že je možno v tvůrčí intelektuální sféře úspěšně vykonávat více souběžných aktivit, neboť dobrá práce žádá „celého člověka“.

Představa (či spíše vůle) vrchnosti, že si totiž mají vysoké školy na svůj provoz jaksi (při)vydělat samy (nejrůznější formy shánění peněz jako je např. školné, spolupráce s výrobou, zajišťování sponzoringu, apod.), není moudrá, poněvadž fakticky tříští úsilí univerzit a ve finále nutně povede k odklonu od jejich výsostného poslání, totiž **především vyučovat a bádát**. Stát by měl usilovat o skutečnou, nikoliv pouze „tabulkovou“ či „papírovou“ jakost produktů svých vysokých škol, avšak té nelze dosáhnout ani formálností, ani polovičatostí. Tyto neblahé fenomény by ale školám skutečně hrozily, kdyby se k univerzitám přistupovalo především jako k podnikajícím subjektům a bez ohledu na jejich společenskou výjimečnost. ... Vedení státu má prostě neoddiskutovatelnou morální odpovědnost za pěstování vzdělanosti i kulturnosti svých obyvatel.

Akademičtí pracovníci nemusejí být nutně přelácani. Měli by být důstojně (zajisté poněkud nadprůměrně) honorováni, ale měli by se věnovat **plně a pokojně** svému oboru, aniž by byli nuceni vyztužovat si svůj rodinný rozpočet jakýmsi sobotáles nebo dokonce souběžným podnikáním. Neměli by být vystavováni kvůli nejapné administrativy, neúměrným disproporcím, nahodilostem a pocitům nestability. Koho tedy zajímá poznávání či pedagogická činnost, spokojí se se svým údělem a rád mu dá přednost před lukrativnějším vyděláváním peněz. Kdo touží po moci či tenduje ke zbohatnutí, jistě nevydrží dlouho a odejde do politiky anebo podnikat a konečně, kdo zjistí, že ho badatelská práce přestává uspokojovat anebo na ni nestačí, beztak jí zanechá. Je ale bezpodmínečně třeba **skoncovat** s dnes tolik běžným **fixováním**, pokud jde o publikování prací (dělení jedné práce na více bezvýznamných publikací, kompilování a variování na jedno téma bez přidané hodnoty, násobné publikování téhož, podezřele vysoký počet spoluautorů na nicotných člancích, předem domluvená vzájemná citovanost, atd., atp.), ukázněně omezovat zhusta zbytečné (a nákladné) zahraniční cesty a zbraňovat dalším nepoctivostem, ať už „průhledným“ či nikoliv. [Nemůže zajisté překvapit, že se stále častěji setkáváme s nechutí mnohých akademiků současné publikace vůbec číst (sic!), ví-li se, jak obyčejně „vznikají“! A morálně nepřijatelné (a ovšem i neužitečné) je, snižujeme-li se k tomu, tyto praktiky akceptovat, jen abychom „nějak obstáli“!]. Obhajoba akademických gradů by se měla opírat především, ne-li výhradně, o **jakost** předložených prací, nikoliv o četnost a úplnost jakýchkoliv (beztak většinou nerealistických) „sazebníků“. A podobný režim je žádoucí i v případě studujících. Kantor by měl mít dostatek času dobře se jim věnovat a získávat je pro obor. Studenti by se pak ale měli **plně** (anebo alespoň především) **věnovat studiu** (jak to bylo ještě přednedávnem běžné), a nerozptylovat se plytkou zábavou ani nutností přivýdělků na studia. [Budou-li si studenti opravdu muset v důsledku zavedení školného přivydělávat na svoje VŠ studium – a jeho současná jakost není, jak víme, ve srovnání s nedávnou minulostí právě nejlepší –, jak se má potom zvyšovat vzdělanostní úroveň absolventů, budou-li tito olupováni o poslední rezidua svého času i energie? Ve výsledku – namísto dřívějšího bezplatného a lepšího vzdělání si budou muset kupovat vzdělání horší, čímž stát přenechá část své zodpovědnosti na chudnoucí obecný lid! To pokládám za hanebnost. A nestoudností je i tvrzení, že školné je nutno zavést za účelem zvýšení kvality studia!!! (Jako by tedy nešlo o „záplatování“ rozpočtu rozkradeného státu, ale vlastně o ušlechtilý počin!!!). Prosím, přečtěte si k tomu Izaiáše : 20 a 21 a také Izaiáše 10 : 1 a 2]. Příliš často je slyšet nadsázka (a je to opravdu vždy jen nadsázka?), že akademici předstírají, že vyučují a věnují se vědě, zatímco studenti předstírají, že studují. ... Avšak celá akademická obec je do takovýchto tendencí do značné míry, byť snad nepřímo, manévrována; zdá se totiž, že komercí a byrokracií nepochybně živené **požadavky** na ni jsou **nerealistické**. Fond národního talentu se totiž více méně všude řídí podle rozdělení blížícího se představám Gausse, Laplacea či Pearsona. A politika státu to má respektovat. Očekávat tedy, že téměř každý výzkumník (a navíc pokud možno zhusta) bude přicházet se zásadními (a hlavně snadno zpeněžitelnými) objevy, je pošetilé. Proměnlivá, popř. též relativně malá či přechodná badatelská úspěšnost musí být samozřejmě v režii státu a je únosným rizikem. Naproti tomu klid na solidní a soustředěnou práci je bezpodmínečně nutný a obvykle se i vyplácí – poctivým a systematickým budováním oboru, originální školy či pracoviště je ohromným počinem k vytvoření potenciálu, který dříve či později ovoce přinese. A argumentace, že je to snad nákladným luxusem, je opovážlivá, ba ničemná, uvědomíme-li si, co a kolik se v tomto státě vinou korupce a neschopnosti za cca dvaadvacet let ztratilo.

Veřejnost i její špičky by měly pochopit, že vysoké školství musí **prioritně sloužit poznávání a rozvoji kritického myšlení**. Teprve jeho principiálnost (neboli vědět spíše „proč“ než „jak“) může být dobrým základem pro rozvoj kultury státu i jeho hospodářství. Neboť pouhá informovanost ještě

neznamená vzdělání! [Doporučuji na tomto místě esej Konrada Paula Liessmanna „Teorie nevzdělanosti“]. V tomto smyslu je třeba navrátit se pokorně k myšlence tzv. „drobné poctivé práce“ každého jednoho z nás tak, jak to kdysi formuloval TGM. (Mimochodem, v souvislosti s tímto jménem je zde vhodné uvést, že již před cca 90-ti lety poukazoval na mravní krizi ve společnosti. Jakkoliv by asi musel klasifikovat náš současný stav?!). I já věřím, že na klamu, jakkoliv lesklém a nadutém, nelze stavět. Měli bychom tedy usilovat o lepší klima než je toto, totiž o stav, který přestane připomínat Andersenovu pohádku „Císařovy nové šaty“. Investice do poctivé vzdělanosti je možná drahá, ale je, soudím, jediné možná. A ještě snad k tomuto tématu moji osobní poznámku: Vzpomínám si, že za mých studií, v časech hluboké normalizace, se obrátila malá skupina univerzitních profesorů na dr. G. Husáka s varováním, že nezamezí-li se prosazování režimu loajálních (a tedy nepřítisť čestných) ale jinak netaleovaných lidí na místa vysokoškolských učitelů a vědeckých pracovníků, dojde později k velkým celospolečenským škodám. (À propos, nejsme v současnosti tak trochu aktéry dozvuků oněch dříve předpověděných škod na akademické obci?). Byli (pochopitelně) oslyšeni a, myslím, i odstaveni. Co se domníváte, nemohla by se jevit naše současná situace v některých rysech (byť v poněkud jiném gardu) podobně? Nebudeme rovněž oslyšáni? Jedna z definic svobody by mohla znít asi takto: „Svoboda je stavem ducha individua nebo společnosti, který je založen na jistotě, že je možné se skutečně účinně a bez rizika sankcí bránit něčemu, co je nemravné, neúčinné a škodlivé“. Nuže, jsme opravdu ve smyslu této definice svobodni?

Předpokládám, že z dikce tohoto listu je zřejmé, že i já se obou „věcných záměrů Zákonů o ...“ velmi obávám. Neprospějí, poněvadž **nejsou užitečné ani slušné**. Kdyby se skutečně prosadily, vedlo by to k dalšímu prohloubení „industrializace“ výuky i „proletarizace“ vědy, k ještě větší neoprávnělosti a povrchnosti, tolik typické pro dnešní dny, nehledě na rizika ekonomického tunelování škol. Není se co divit, že akademická obec – v souvislosti s prosazováním obou věcných záměrů – nedůvěřuje současné politické elitě, pokud jde o její moudrost, prozíravost a čestnost. Naprostá a všeobecná ztráta důvěry se totiž stala v tomto státě již trvalým fenoménem, který činí život v něm stále obtížnějším a nekvalitnějším. ... Snad měla akademická obec – někdy v počátcích svého oklešťování – naleznout vyšší míru obezřetnosti a statečnosti (sic!) k uhájení si důstojnějšího postavení. Možná, že část z nás se nechala oklamat lákavými vyhlídkami a možnostmi (kariéry, odměňování, „příležitosti“, cesty, a to – se značnou nedisciplinovaností v tom všem, ovšemže), ale neuvážily se důsledky. ... (Zde si nemohu odpustit poukaz na biblický verš Galatským 6:7). Avšak kořen neradostného stavu věcí je nutno spatřovat především v adorování peněz (1. dopis Pavla Timoteovi 6 : 10). Zdá se mi nepochybné, že na vině nejsou zdaleka jenom nekvalifikované a „divoké“ nápady politiků a úředníků (ti ostatně nebývají ani myslitelé, ani morálními vzory), nýbrž i mravní nedostatky v akademické obci samé; je skutečně ponižující, do jakých pozic (a z jakých pohnutek) jsme se všeobecně dostali a co vše jsme byli a stále ještě jsme ochotni akceptovat. Mnozí z nás jednali dost nepoctivě na to, aby „obstáli“ a „dosáhli svého“, ale stále ještě dost „poctivě“ na to, aby se nestali „napadnutelnými“ a mohli si namlouvat, že jsou ctihodní. Obávám se, že znovunabytí sebeúcty (některých z nás) a skutečné důstojnosti i vážnosti našeho stavu (obecně) je během na předlouhou trať. Skutečné zlepšení současného stavu totiž netkví v přijetí navrhovaných reformních zákonů, ani v novelizaci zákona původního, dokonce ani v nepřijetí žádného úředního či politického opatření, ale jediné v obecné mravní obrodě společnosti, tedy i mnohých z nás. Tomuto žádoucímu hnutí (vedoucímu ke kýžené konsolidaci a univerzálnímu „zklidnění“) by měl ovšem stát všemožně umožňovat průchod za naší ochotné, upřímné a všeobecné spolupráce. Je-li to však reálné, kdo ví, neboť společnost je již příliš nemocná. ... A tak, kéž by se na ni nedal parafrázovat text psaný u Kazatele 1 : 15!

Tož, tolik jsem považoval za užitečné, pane profesore, Vám sdělit. Vidíte, že nedovedu navrhnout žádná brilantní strategická či taktická politickoekonomická opatření, poněvadž v nich řešení opravdu nespátřuji; skutečnost bývá totiž prostá, nesofistikovaná. Samozřejmě můžete tento komentář podle Vašeho uvážení předat i ostatním pánům kolegům z našeho semináře, zejména pak panu prof. Pátému, panu prof. Zahradníkovi, panu prof. Viktorovi, atd.

S hlubokou úctou a srdečným pozdravem

Radimír Novotný